

Kelpoinen ja/vai pätevä?

Aineenopettajat ja luokanopettajat alkavan B1-ruotsin opettajina

Vuonna 2016 käyttöön otetuissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa osa B1-oppimäärän ruotsin kielen opetuksesta siirtyi yläluokilta alaluokille. Toisen kotimaisen kielen, ruotsin, keskipitkän oppimäärän opiskelu aloitetaan nykyisin jo kuudennella vuosiluokalla. Tämän muutoksen osana myös luokanopettajien opetustehtäviin tuli mukaan ruotsin kielen opettaminen. Ruotsin kieltä voi siis opiskelun alkaessa opettaa alaluokilla sekä luokanopettaja että ruotsin kielen aineenopettaja. Myös kielikylpykoulutuksen koulutusohjelman suorittanut opettaja on kelpoinen opettamaan ruotsin kieltä. Keskustelua ovat kuitenkin herättäneet opettajien erilaiset toisen kotimaisen kielen taidot sekä pedagogiset valmiudet. Ovatko ruotsin aineenopettajat ja luokanopettajat (riittävän) päteviä opettamaan alaluokkien oppilailleen alkavaa ruotsia? Molemmat ammattiryhmät ovat tutkintonsa puolesta kelpoisia opettamaan oppiainetta. Artikkelissani referoin Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen keväällä 2017 julkaiseman ”Kuka opettaa ruotsia” -raportin tuloksia (Rossi, Ainoa, Eloranta, Grandell, Lindberg, Pasanen, Sihvonon, Hakola & Pirinen 2017).

Julkaistu: 14. joulukuuta 2017 | Kirjoittanut: Outi Hakola

Vuonna 2016 käyttöön otetut perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (POPS 2014) toivat mukanaan useita uudistuksia sekä opetuksen järjestämiseen että opittujen taitojen arviointiin. Muutoksia tuli myös oppiaineiden opetusmääriin. Yksi uudistuksista liittyi toisen kotimaisen kielen, ruotsin, B1-oppimäärän opiskelun aloitukseen. Ruotsin opiskelu alkaa nykyisin jo alakoulun kuudennelta vuosiluokalta. Aiemmin B1-ruotsin opiskelu aloitettiin yläkoulun seitsemännellä vuosiluokalla. Selvitimme Kansallisessa koulutuksen arviointikeskuksessa (Karvi), miten tuore muutos B1-ruotsin opiskelussa ja opettamisessa on vaikuttanut sekä opettajankoulutusten sisältöihin että jo kouluissa työskentelevien opettajien arkeen.

Selvitystyön toteuttivat vuosien 2015–2017 aikana erikseen nimetty asiantuntijaryhmä ja Karvin arviointiasiantuntijat. Selvityksen ajankohta asetui hetkeen, jolloin uutta opetussuunnitelmaa oltiin juuri ottamassa käyttöön tai sitä oli toteutettu lähes yhden lukuvuoden ajan. Yliopistojen opettajankoulutusten ja ruotsin kielen oppiaineen sekä ammattikorkeakouluihin kuuluvien ammatillisten opettajakorkeakoulujen

henkilökuntien näkemyksiä selvitettiin verkkopohjaisilla, temaattisilla itsearviointikyselyillä keväällä 2016. Samaan aikaan toimitettiin vastaavat kyselyt myös luokanopettajiksi tai ruotsin kielen opettajiksi opiskeleville yliopisto-opiskelijoille. Yliopistoissa tarjottavan opettajankoulutuksen ja ruotsin kielen pääaine- ja sivuaineopetuksen osalta suoritettiin myös täydentäviä teemahaastatteluja syksyllä 2016. Opetusjärjestelyistä kouluissa tiedusteltiin verkkokyselyllä syksyn 2016 aikana Suomen ruotsinopettajat ry:n jäseniltä ja puhelinhaastatteluilla kevään 2017 aikana kuntien opetustoimen johtavilta henkilöiltä (n=39). Yliopistoista ja ammattikorkeakouluista arviointiin osallistuivat kaikki ruotsin kielen opettamiseen kelpoisuuden tuottavat koulutukset, koulutusohjelmat tai oppiaineet. Koulujen opetusjärjestelyihin liittyviin kyselyihin vastasi 191 ruotsia opettavaa opettajaa. Kysely lähetettiin 1200 opettajalle. Opetustoimen johtaville henkilöille suunnattuihin puhelinhaastatteluihin osallistui puolestaan 39 henkilöä, jotka kaikki edustivat eri kuntia ja kaupunkeja tai yksityisiä opetuksen järjestäjiä. Opetustoimen osalta haastateltavat valittiin satunnaisotannalla, johon kuului 41 kuntaa, kaupunkia tai yksityistä opetuksenjärjestäjää.

Luokanopettajilla hyvät pedagogiset valmiudet sekä koulutusten edustajien että opiskelijoiden mielestä, mutta aineenopettajien valmiuksissa olisi opiskelijoiden mukaan parannettavaa

Yliopistojen ja ammatillisten opettajakorkeakoulujen henkilökunnille suunnattujen tiedonkeruiden tulosten perusteella sekä luokanopettajakoulutusten että ruotsin aineenopettajaksi kelpoisuuden tuottavien koulutusten sisällöt tarjoavat hyvät eväät opettaa B1-ruotsia. Pedagogisten opintojen laajuudesta on säädetty lailla, ja jokainen koulutus sisältää vähintään 60 opintopistettä pedagogisia teoriaopintoja sekä opetusharjoittelua. Valintaprosessit koulutuksiin vaihtelevat, mutta etenkin yliopistoissa ollaan tyytyväisiä tapoihin, joilla opiskelijat valitaan koulutuksiin. Pedagogisten opintojen suoritusajankohta vaihtelee eri korkeakouluissa, mutta siihenkin suurin osa on tyytyväisiä. Ne korkeakoulut, joiden opiskelijat aloittavat opettajaopintonsa jo ensimmäisenä tai toisena opiskeluvuonna, korostavat opiskelijoidensa mahdollisuuksia kypsyä opettajuuteensa opiskeluvuosien kuluessa. Niissä korkeakouluissa, joissa opettajaopinnot sijoittuvat myöhempään opiskeluvuosiin, korostetaan sitä, että opiskelijat ovat ehtineet paneutua pääaineopintoihinsa ja he ovat kypsyneet myös ihmisinä eli saaneet työssä tarvittavaa elämäkokemusta. Pedagogisten taitojen osalta siis kaikissa niissä koulutuksissa, jotka tarjoavat ruotsin kielen opettamiseen kelpoisuuden tuottavaa koulutusta, ollaan sitä mieltä, että opiskelijat saavuttavat riittävät taidot oppiaineen opettamiseen opintojensa aikana ja ovat siis kelpoisuutensa lisäksi päteviä pedagogeja.

Ruotsin aineenopettajiksi opiskelevat puolestaan kokevat, että opettajaopinnot tai ruotsin kielen pääaine- tai sivuaineopinnot eivät tarjoa tarpeeksi

mahdollisuuksia tutustua alakouluikäisten oppilaiden opettamiseen. Opiskelijoista lähes puolet kokee, että koulutus ei ole tarjonnut heille siihen riittäviä valmiuksia. Heidän mukaansa parannettavaa olisi sekä teoriaopinnoissa että opetusharjoitteluissa. Vain harva aineenopettajaopiskelija oli kevään 2016 loppuun mennessä saanut mahdollisuuden harjoitella opettamista myös alakouluikäisille. Suurin osa opetusharjoittelutunneista oli joko perusopetuksen yläluokilla tai lukiossa. Suurta vaihtelua oli myös opetusharjoittelutuntien määrissä eri yliopistojen välillä. Harjoitteluun tarjolla olevien tuntien määrä vaihteli 20 tunnista reiluun 34 tuntiin (á 60 min). Tämä saattaa aiheuttaa myös erilaisia kokemuksia saavutetuista pedagogisista valmiuksista. Luokanopettajaopiskelijat puolestaan kokevat pedagogiset taitonsa hyviksi. Koulutus keskittyy lähes yksinomaan alaluokkien opettamiseen, joten valmiuksia opitaan sekä teoriassa että käytännön opetusharjoitteluissa, jotka sijoittuvat lähes poikkeuksetta alaluokille.

Kielikylvyn koulutusohjelmassa, jota tarjottiin arvioinnin toteuttamishetkellä osana Vaasan yliopiston ja Åbo Akademin opetusta, yhdistyvät koulutusohjelman henkilökunnan mukaan aineenopettajan- ja luokanopettajakoulutuksen hyvät puolet: vahva pedagoginen painotus koko opintojen ajan ja kielen opiskeluun panostaminen. Koulutuksesta valmistuvat opettajat ovat kelpoisia opettamaan sekä alaluokilla että yläluokilla ja myös muissa oppilaitoksissa. Tutkinto sisältää kelpoisuuden luokanopetukseen ja ruotsin kielen aineenopetukseen. Opiskelijoiden mukaan koulutuksessa ei kuitenkaan toistaiseksi ole käsitelty itse ruotsin kielen opettamista alaluokilla kovinkaan paljon ja yläluokkien opetusta ei juuri lainkaan. Opetusharjoittelumahdollisuudet rajautuivat toistaiseksi alaluokille. Koulutusohjelmaa oli tarjottu arviointihetkellä vasta kaksi lukuvuotta, joten opiskelijat eivät välttämättä olleet tietoisia kaikista kursseista ja harjoitteluista, joita tarjotaan opintojen myöhemmässä vaiheessa.

Luokanopettajaopiskelijat arvioivat kielitaitonsa heikoksi, mutta ovat silti valmiita opettamaan kielen alkeita

Ruotsin kielen taidoistaan aineenopettajaopiskelijat ja luokanopettajaopiskelijat olivat erimielisiä. Luokanopettajaopiskelijoista yli puolet arvioi ruotsin kielen taitonsa vain kohtalaiseksi tai tyydyttäväksi. Opiskelijat eivät koe saaneensa opinnoissaan juurikaan tukea kielitaitonsa kehittämiseen. Yleisimmin tarjolla oli ollut heidän mukaansa ainoastaan korkeakoulututkintoon pakollisina kuuluvat ruotsin kielen opinnot. Näitä opintoja tarjotaan yliopistoissa 3–4 opintopisteen laajuisina. Tästä huolimatta opiskelijoista yli puolet luottaa pystyvänsä tulevaisuudessa opettamaan myös ruotsia alaluokilla, koska heidän mielestään opetussisällöt alaluokilla ovat yksinkertaisia. Luokanopettajaopiskelijat eivät siis näe kielen alkeiden opettamisen vaativan kovinkaan paljon kielen tai sen didaktiikan osaamista. Ruotsin kieltä pää- tai sivuaineenaan opiskelevat sen sijaan kokivat oman

kielitaitonsa hyväksi ja riittäväksi, ja he keskittyivätkin pohtimaan juuri pedagogisten taitojensa riittävyyttä alaluokilla opettamisen näkökulmasta.

Opettajankoulutusten henkilökuntien mukaan opintoja ruotsin kielen opettamiseen alaluokilla on tarjolla jonkin verran. Ruotsin aineenopettajaksi pätevöittävien koulutusten osalta henkilökuntien kokonaisnäkemys on, että opinnot tarjoavat valmiuksia opettaa myös alakoulussa.

Luokanopettajakoulutuksen edustajien mukaan opinnot valmistavat opiskelijoita ruotsin kielen opettamiseen melko huonosti, vaikka koulutuksessa on heidän mielestään myös osia, jotka antavat eväitä ainakin yleisesti kielten opettamiseen. Tarjolla on esimerkiksi kursseja vieraiden kielten didaktiikasta, kielikasvatuksesta näkökulmista ja kulttuurisesti moninaisesta ja kielitietoisesta koulusta. Kurssit eivät kuitenkaan ole opiskelijoille pakollisia, vaan he saavat valita niitä opinto-ohjelmiinsa kiinnostuksensa mukaan.

Ruotsia opettavat opettajat pelkäävät oppilaiden kielitaidon heikentyvän entisestään

Kouluissa jo työskentelevät opettajat, jotka vastasivat omaan verkkokyselyynsä syksyllä 2016, pitivät ongelmallisimpana sitä, että suurimmassa osassa Suomea B1-ruotsia joudutaan opettamaan minimitunneilla (6 vuosiviikkotuntia vuosiluokilla 6–9 eli 6 x 38 opetustuntia, á 45min). Tällöin opetusta on käytännössä 6. vuosiluokalla kaksi vuosiviikkotuntia, ja yläkouluun jäävät neljä vuosiviikkotuntia jakautuvat kolmelle vuodelle. Kahdella vuosiluokalla yläkoulussa ruotsia on siis ainoastaan yksi vuosiviikkotunti.

On myös mahdollista, että ruotsia ei opeteta laisinkaan yhtenä vuonna, jolloin yläkoulussa kahtena vuonna sitä opetetaan kahden vuosiviikkotunnin verran. Kunnat ovat saaneet jakaa ruotsin opetustunnit haluamallaan tavalla, ja joissakin tapauksissa yhdellä vuosiluokalla ei opetusta ole välttämättä yhtään tuntia. Kielitaidon kehittymiseksi kieltä pitäisi opettajien mukaan kuitenkin opettaa vähintään kaksi vuosiviikkotuntia joka vuosi. Oppituntien vähyyden ja opetukseen mahdollisesti syntyvät pitkät tauot aiheuttavat väistämättä opittujen asioiden unohtumista. Samoja asioita joudutaan todennäköisesti kertaamaan jokaisella vuosiluokalla, mikä puolestaan vähentää aikaa uuden oppimiselta. Oppilaiden oikeus mahdollisimman yhdenvertaiseen oppimiseen myös vaarantuu, kun he saavat eri määrän opetusta eri kunnissa.

Opetustuntien jakamisen lisäksi kunnilla on ollut mahdollisuus tarjota opetusta enemmän kuin valtakunnallisissa perusopetuksen perusteissa määritellyt kuusi vuosiviikkotuntia. Osa kunnista onkin päättänyt lisätä B1-ruotsin opetustunteja niin, että kokonaismäärää on kasvatettu kahdeksaan vuosiviikkotuntiin. Tällöin opetusta on tarjolla kaksi vuosiviikkotuntia jokaisella vuosiluokalla, jolla B1-ruotsia opiskellaan perusopetuksessa. Toisaalta tämä vaarantaa oppilaiden oikeuden mahdollisimman yhdenvertaiseen oppimiseen, kun oppilaat saavat eri määrän opetusta eri kunnissa.

Epätasa-arvoa oppilaiden välille aiheuttaa ruotsia opettavien opettajien mukaan myös se, että alaluokilla ruotsia opettavat sekä ruotsin aineenopettajat että luokanopettajat. Vastaajien mukaan jälkimmäisten opetuksessa olleet oppilaat tarvitsevat todennäköisesti yläkouluun tullessaan paljon kertaamista ja mahdollisten virheiden poisopettamista. Tämä on ollut osittain nähtävissä kuluvana lukuvuonna 2017–2018, kun ensimmäiset vuosiluokat saapuivat yläluokille syyslukukauden alussa. Ruotsia yläluokilla opettavat opettajat ovat esimerkiksi raportoineet erilaisilla, epävirallisilla ammattiryhmiensä keskustelufoorumeilla seitsemäsluokkalaisten heikosta kielitaidosta. Kahden vuosiviikkotunnin opetus kuudennella vuosiluokalla ei ole tuottanut kielitaitoa siinä määrin, mitä sen oletettiin tuottavan. Opettajat ovat huolissaan, että niissä kouluissa, joissa B1-ruotsia opettaa luokanopettaja, ei ole välttämättä huomioitu opettajan omia valmiuksia kielen opettamisessa. Karvin arviointiraportin (Rossi ym. 2017) mukaan useat kunnat ovat kuitenkin tarjonneet luokanopettajille mahdollisuuksia kehittää sekä kielididaktisia että kielellisiä valmiuksiaan erilaisissa täydennyskoulutuksissa.

Suurin osa kunnista haluaa kelpoisen lisäksi myös pätevyyden B1-ruotsin opettamiseen hankkineen opettajan

Opetustoimen johtaville henkilöille suunnattujen puhelinhaastatteluiden (n=39) mukaan lukuvuonna 2016–2017 alkanutta B1-ruotsia opettivat useimmissa otokseen kuuluneissa kunnissa (62 %) sekä ruotsin aineenopettajat että luokanopettajat. Ainoastaan ruotsin kielen opettamiseen pätevöityneet opettajat opettivat B1-ruotsia 30 prosentissa kunnista tai yksityisistä kouluista. Vastaavasti ainoastaan luokanopettajat opettivat alkavaa B1-ruotsia kahdessa kunnassa ja yhdessä kaupungissa (8 %). Noin kolmasosa otokseen kuuluneista opetuksen järjestäjistä on kuitenkin vahvistanut linjan, jonka mukaan opettajiksi tulee ensisijaisesti valita muodollisen kelpoisuuden lisäksi myös ruotsin kielen opettamiseen pätevyyden hankkineita opettajia. Näitä ovat siis ruotsin kielen aineenopettajat sekä kaksoiskelpoiset luokanopettajat, joilla on luokanopettajan kelpoisuuden lisäksi ruotsin oppiaineesta vähintään sivuaineopinnot (60 op). Myös kielikylvyn koulutusohjelmasta valmistuneet opettajat ovat kelpoisia ja päteviä sekä luokanopetukseen että ruotsin kielen opettamiseen. Edellä mainittua menettelytapaa opetustoimen edustajat perustelevat pyrkimyksellä taata oppilaille oikeus yhdenvertaiseen oppimiseen. Vastaajat toteavat myös, että luokanopettajilla on tutkintonsa puolesta laajat pedagogiset taidot, mutta ruotsin kielen opintoja on tutkintoon saattanut sisältyä ainoastaan 3–4 opintopistettä. Opintojen vähäisyys saattaa heikentää luokanopettajien edellytyksiä opettaa B1-ruotsia.

Lopuksi

Karvin julkaiseman arviointiraportin (Rossi ym. 2017) keskiössä olleet opettajankoulutukset ovat selvästi heränneet tilanteeseen, jossa myös

luokanopettajakoulutuksessa olisi huomioitava uuden oppiaineen opetukseen liittyvien valmiuksien tarjoaminen opiskelijoille. Mikäli opettajan edellytetään opettavan oppiainetta, jota hänen ei aiemmin ole tarvinnut opettaa oppilailleen, on keskeistä huomioida tämä sekä peruskoulutuksessa että erityisesti täydennyskoulutuksia suunniteltaessa. Jokaiselle alakoululle ei Suomessa riitä vielääkään ruotsin kielen opettamiseen pätevyyden hankkimutta luokanopettajaa tai ruotsin aineenopettajaa. Tässä tilanteessa on mielestäni syytä keskittää suunnittelua siis edelleen myös opettajien täydennyskoulutukseen. Myös luokanopettajaopiskelijoiden kattava tiedottaminen aiheesta ja heille räätälöityjen ruotsin kielen opintokokonaisuuksien tarjoaminen on tärkeää. Osa yliopistoista oli jo arviointiraportin julkistamisen aikaan ottanut tämän huomioon, ja koulutukset tarjosivat monipuolisia kielididaktisia opintoja opettajaopiskelijoille.

Luokanopettajaopiskelijoiden arviot omasta ruotsin kielen taidostaan ovat kuitenkin huolestuttavia. Nivelvaihe alaluokilta yläluokille siirryttäessä on kriittinen myös oppilaiden psykofyysisen kehittymisen kannalta. Alaluokille tarvitaan opettajia, joilla on valmiudet opettaa oppilaille heidän kehitystasonsa mukaisesti kaikkia oppiaineita niin, että heidän mahdollisuutensa jatkaa seuraavalle koulutusasteelle turvataan joka puolella maata. Oppiminen ei saa heikentyä opettajien erilaisista pedagogisista tai didaktisista valmiuksista johtuen.

Arviointiraportin lopussa esitetään 13 kehittämissuositusta opetuksen sisältöjen, laadun ja ajantasaisuuden parantamiseksi. Useita näistä kehittämissuosituksista on jo hyödynnettykin sekä korkeakouluissa että kuntatasolla. Osa kunnista on myös lukuvuosien 2016–2017 ja 2017–2018 aikana tehnyt päätöksen lisätä B1-ruotsin tuntimäärää taatakseen oikeuden yhdenvertaisempaan opetukseen. Näin oppilaalla on paremmat mahdollisuudet jatkaa opintojaan esimerkiksi tilanteissa, joissa hän joko muuttaa paikkakunnalta toiselle peruskoulun aikana tai hakeutuu toisen asteen koulutukseen toiselle paikkakunnalle.

Outi Hakola (outi.hakola(at)edu.nurmijarvi.fi) on koulutukseltaan ruotsin ja englannin aineenopettaja. Hän työskentelee lukuvuonna 2017–2018 englannin ja ruotsin lehtorina Nurmijärven yhteiskoulussa vuosiluokilla 8–9. Vuosina 2015–2017 hän toimi arviointiasiantuntijana ja projektipäällikkönä Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen teema-arvioinnissa, jonka tavoitteena oli selvittää ruotsin kielen opettamiseen kelpoisuuden tuottavien koulutusten sisältöä, laatua ja ajantasaisuutta Suomessa.

Arviointiraportti (Rossi ym. 2017) on vapaasti luettavissa ja ladattavissa Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen verkkosivuilla. Raportin painetun kopion voi myös tilata samoilta verkkosivuilta löytyvällä lomakkeella.

Lähteet

Rossi, P., Ainoa, A., Eloranta, O., Grandell, M., Lindberg, M., Pasanen, J., Sihvonen, A., Hakola, O. & Pirinen, T. (2017). [Kuka opettaa ruotsia? Ruotsin kielen opettamiseen kelpoisuuden tuottavien koulutusten arviointi](#). Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 14: 2017. Luettu 10.11.2017.

POPS 2014 = [Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014](#). Määräykset ja ohjeet 2014: 96. Opetushallitus 2014. Luettu 19.11.2017.